

interview

Příloha
LITERÁRNÍCH NOVIN
26-27/2012

Jussi Adler-Olsen

Detektivky nečtu

FOTO: PHILIP DRAGO JØRGENSEN

Dánský prozaik Jussi Adler-Olsen je sympatický, s přímým pohledem, od první chvíle přátelský. Na první pohled v něm nepoznáte literární „hvězdu“ první velikosti. Rozhovor s ním ale není snadný. Dotazovaný se totiž snadno ocitne v roli tazajícího se. Nechá si objasnit zaměření a obsah Literárních novin, se zájmem si prohlíží titulní stránky Literárek, které dosvědčují jejich proměnlivou historii. („Takové noviny v Dánsku nemáme. Nanejvýš se jim mohou blížit některé přílohy deníků.“) Adler-Olsen je zvědavý – ostatně nasvědčuje tomu i jeho bohatý osobní a profesní životopis (studoval medicínu, filmovou vědu, společenské vědy i politologii, působil v novinách i v nakladatelství, hrál v popových kapelách, skládal hudbu k filmům), vstřebává vlastní i cizí zážitky, poznatky, zkušenosti, a s vnímavostí, které ale nechybí jemně ironický odstup, je proměňuje v napínavé příběhy svých knih. Má zaujaté čte-

náře v desítkách zemí světa – tři jeho knihy přeložené do němčiny se například už dlouhé měsíce drží mezi dvaceti nejčtenějšími beletristickými tituly na žebříčku týdeníku Der Spiegel, na žebříčku New York Times dokázal obsadit na evropského autora nezvykle dobré třicáté místo. Zda jsou jeho knihy něčím víc než jen krátkodechým bestsellerem, o tom se mohou od loňského roku přesvědčit i čeští čtenáři: v brněnském nakladatelství Host, k jehož specialitám patří kvalitní skandinávské detektivky a thrillery, tehdy vyšla Žena v kleci, první kniha ze série o komisaři Carlu Mørckovi a jeho poněkud bizarním policejním oddělení Q. Letos na jaře následovali Zabijáci, na podzim vyjde Vzkaz v lahvi (po Kristině Václavů tu překladatelskou štafetu přebírá Magdalena Jírková, za jejíž jazykové pomoci tento rozhovor vznikl). Dělat rozhovor s Adlerem-Olsenem není snadné. Jak převést do slov jemnou ironii v tónu hlasu, úsměv, gesta, pomlky provázené šprýmařským zábleskem v očích? Snad jejich náznak vyčtete alespoň mezi řádky...

Jste řazen do škatulky skandinávského kriminálního románu. Cítíte se spřízněn s jinými autory tohoto proudu jinak než geograficky? Nebo bere te pojem severské krimi jako pouhou škatulku, do níž média pro zjednodušení ukládají autory velmi odlišné?

Vůbec nečtu detektivky, kriminálky a knihy podobných žánrů. Už sedm let. Z toho důvodu, abych nebyl ovlivňován. Znam jména, Mankell, Nesbø a podobně, ale nikoho z nich jsem nečetl. Nanejvýš jsem viděl filmové adaptace. A mám přehled, co si cílová čtenářská skupina, kterou máme společnou, o jednotlivých autorech myslí. Ale natolik své kolegy znám, že vím, jaké má naše tvorba společné rysy. Dobré dialogy, zájem o společenské dění, znalost politiky, ironie a humor. To je skandinávská tradice, na které všichni stavíme. Tradice, kterou mám rád. O skandinávskou detektivku je momentálně zájem, všechna nakladatelství o skandinávské autory stojí. Jsme trochu jako zvířata v kleci zoo. Soudím, že Dánové v této skupině patří k nejzajímavějším. Jsme trošičku jiní...

Pokračování na str. II

Ivan MATĚJKA

Dokončení ze str. I

Jussi Adler-Olsen (1950 v Kodani) vyrůstal v rodině psychiatra a sexuologa, jediný chlapec ze čtyř dětí. Literatuře se začal věnovat už za studií, jeho koníčkem se stal také komiks a film. Zpracoval první dánský lexikon kreslených seriálů (Komiklex), napsal knihy o Groucho Marxovi. Hrál v několika populárních skupinách, skládal hudbu k filmům (mj. k animované Valhalle, 1984). Dalším jeho koníčkem je renovace starých bytů, celkem bydlel na 12 adresách a používal 16 garáží. Psaní na plný úvazek se věnuje od roku 1995. Vydanou prvotinou se stal román *Alfabethuset* (1997), který byl zfilmován (2008). Po několika thrillerích začal roku 2006 psát detektivky o kriminálním oddělení Q. Za ně se mu dostalo mj. ceny čtenářů udělované Dánským sdružením knihoven, žánrových ocenění Cena Haralda Mogensena a Zlatý klíč. Za zatím poslední román *Journal 64* získal prestižní cenu dánských knihkupců Zlatý vavřík. Filmová práva na sérii o komisaři Carlu Mørckovi získala společnost Zentropa, která patří Larsí von Trierovi. Adler-Olsen si ale nepřeje, aby ji natáčel samotný von Trier: „Jeho černý pohled na společnost, v kombinaci s mou knihou, to by byl velmi temný film.“

U nás jsou nejpobulárnější momentálně švédští autoři. Obecně o dánské literatuře toho u nás víme hodně málo. Každá věc má svůj čas...

Co tedy čtete, když nečtete detektivky?

Miluji absurdní literaturu. Ta mne ovlivňuje intelektuálně, jazykově, a je pro mne zajímavá i z politického hlediska. Momentálně je mým autorským favoritem norský autor Erlend Loe (česky od něho vyšly knihy *Naivní. Super., Doppler, Tiché dny v Mixing Part, Fakta o Finsku* či *Ryba – poznámka aut.*), který píše v duchu.... Nepíše romány, ale diskutuje sám se sebou. Každou minutu mne nutí, abych se smál. Jeho satira a ironie jsou osvěžující. Hodně času trávím koukáním na filmy, vidím jeden film denně. (V tom se Adler-Olsen podobá švédské autorské dvojici manželů Ahndorilových, kteří společně píšou pod pseudonymem Lars Kepler – poznámka aut.). Většinou jde o přepisy literárních děl. Mám k filmu blízko, získal jsem filmové vzdělání a byl jsem redaktorem filmového nakladatelství.

Co vás přimělo k tomu stvořit komisaře Carla Mørcka a zvláštní policejní oddělení Q, zabývající se „odloženými případy zvláštní důležitosti“? Takové oddělení na policii snad ani nemůže existovat?

Nemohlo.

A kde se tedy vzalo?

I to souvisí s filmy. První tři romány, které jsem napsal, se neodehrávaly v Dánsku, nebyly v nich žádné typické dánské charaktery, děj i postavy byly mezinárodní. Mé tehdejší dánské publikum bylo kvůli tomu podstatně menší než to zahraniční. Byl jsem z toho dostatečně dobře živ, ale jednoho dne mi zavolal jistý dánský filmový producent, že by se mnou rád probral nějaké náměty. Zaujalo mne to. Začal jsem vlastně psát s představou, že z mých knih jednou budou filmové adaptace. Naivně jsem se domníval, že ten okamžik nastal. Onen producent mě ale rychle vyvedl z omylu. Náš rozhovor začal slovy: „Už mne nebaví pracovat se Švédsky – což jsem docela chápal, protože jsem sám pracoval pět let ve švédském nakladatelství –, a žádal, abych napsal něco o dánské policii. Rozmrzele jsem namítl, že nepíšu kriminálky. Psal jsem tehdy napínavé příběhy, jejichž tempo se s přibývajícím stránkami zrychlovalo. Mohl jsem si v nich dovolit cokoli, což v detektivce nejde. Mým vzorem byl Alexandre Dumas. Neznám lepší román než *Hrabě Monte Cristo*: jeho hrdina netuší, proč sedí ve vězení, ale všichni čekáme, až z toho vězení vyjde ven, čekáme na jeho pomstu... To jsem také onomu producentovi řekl. Nechtěl jsem se nechat svazovat, vždyť policista v Dánsku musí plnit přesně vymezené úkoly, pracuje v přesně vymezeném okrsku. Producent na to: „A vidím, že jsem ale probudil váš zájem. Za pár měsíců či let sám přijdete a budete prosit o takové téma.“ Od té doby jsme se nikdy neviděli. Ale v jednom měl pravdu. Probudil ve mně zájem... Proto jsem si vymyslel policistu, který může téměř všechno a téměř všude, který se nebojí, že ho od policie vyhodí.

Kdysi jste napsal knihu o jednom z bratří Marxů – Grouchovi. Máte rád grotesky? Ovlivňují vás při psaní?

Grotesky mám rád. Nejsou to však bratři Marxové, kdo mne při psaní ovlivňuje. Ale absurdní humor, který – stejně

teprve začátek všech absurdit, které Mørck v Madridu zažije...

Ta historika je pravdivá. Sám jsem ji zažil.

Na vlastní kůži?

Ano.

Zločinci ve vašich knihách se zdají být přímo čítankovými příklady rozličných deviací. Kde nacházíte inspiraci?

Vyrůstal jsem v psychiatrických léčebnách. Celé své dětství jsem v nich prožil. Můj tatínek byl psychiatr. V roce 1955, když mi bylo pět let, se v psychiatrii ještě nepoužívaly medikamenty. Všichni ti muži a ženy byli drženi v klecích. Vybavují si, jak ječeli na kolemjdoucí, plivali na ně. Nebál jsem se jich. Víc jsem se bál těch doktorů kolem. Protože ti měli na dosah všechny potřebné zbraně, mohli kdykoli stisknout pomyslné tlačítko. A často svoji moc zneužívali. V roce 1956 se i v Dánsku objevila psychofarmaka a já přišel s pacienty do osobního kontaktu. Mnozí se stali mými kamarády, chodili k nám domů. Tehdy jsem poprvé potkal muže jménem Mørck. Byl to blázen, který zavraždil svoji manželku. „Ten sympatický muž, který ti přinesl koťátko, je vrah,“ řekl mi o něm tatínek. Zeptal jsem se, zda to znamená, že je to zlý člověk. „Poslouchej mě, Jussi, ten manželský pár se dvacet let nepřetržitě hádal a pral. Když se na to podíváš z určitého úhlu pohledu, tak ten muž souboj vyhrál. Ale zbláznil se z toho. Proto ho tu léčíme. Tady názorně vidíš, jak v každém člověku může zároveň žít dobrá i špatná stránka.“ Ve svých postavách nehledám cíleně devianty nebo psychopaty, ale prolnutí dobra a zla. Všichni můžeme mít dobro i zlo v sobě. Viděli jsme to například za války v Srbsku, jak frustrace a touha po pomstě dokáže vyvolat něco, co můžeme nazvat pouze psychopatickým jednáním. Už během svého dětství jsem zjistil, že pokud se člověk dostane do určitého bodu, psychopatické jednání má cestu otevřenou. U postav Zabijáků se otevírala velmi brzy. Chyběla jim empatie, láska, porozumění, a to je ideální kombinace pro vznik psychopata.

Jedna z postav Zabijáků, Kimmie, se dopustila a dopouští hrozných věcí. Můžeme ji vnímat jako zločince, ale zároveň jako oběť...

Máte naprostou pravdu, ale nesympatizuju s ní. V dětství jsem se naučil dvě věci. Nemám rád zneužívání moci. Ve všech formách. Platí to pro politiku, manželství, rodinu. A naučil jsem se být empatický.

„Všichni ti vlivní muži řídící zemi svými odvážnými nápady, které mají dalekosáhlejší důsledky než pinožení řadových občanů.“ Z této věty v Zabijácích (str. 386) na mne dýchla ironie. Soudím, že nemáte valné mínění o příslušnících společenských elit?

Nemám nic proti moci. Ale moc zavazuje. Pokud se bavíme o politicích, ti musejí chápat, že jsou naši služebníci, a ne naši páni. Ale chápu to? Pokud ano, pak s nimi nemáme problém. Když vedete velkou firmu, měl byste se snažit, aby se dobře cítili zaměstnanci, majitelé i zákazníci. Dokážete uspokojit všechny? Pokud ano, jste člověk na svém místě. Vyžaduje to však hodně úsilí. A většina lidí to nezvládá. Je tu i otázka přístupu ke kritice. Kdo z nich ji snese? Pokud by ji snesli, byli by lepší. Pokud by elita byla schopna objektivně zvážit, co udělala, a analyzovat, co je třeba udělat, potom by to byli moji lidé. Málokdy jsou. Nemohu říct, že bych je zcela nerespektoval, ale k jejich ambicím většinou žádný respekt necítím.

Jeden z recenzentů o vás napsal, že vidíte Dánsko velmi pesimisticky. Opravdu se vám svět jeví černě?

Mám vysoké ideály. Skandinávie bývala lepší. Dánská společnost je rozdělená. Naštěstí se dokážeme smát sami sobě i svým sousedům. Aniž bychom to mysleli špatně. V dlouhodobém horizontu nejsem pesimista.

Takže vaše detektivky lze také číst jako morality?

Nekřičím, jen šeptám. Když někomu hrozíte prstem, neposlouchá vás. Když mu totéž pošeptáte, vezme vás na vědomí.

Ivan MATĚJKA

”**Nemám nic proti moci. Ale moc zavazuje. Pokud se bavíme o politicích, ti musejí chápat, že jsou naši služebníci, a ne naši páni. Ale chápu to?**

jako v grotesce – umožňuje dojít až na samou hranu možného, to je můj hrdina Carl Mørck. A to jsem já.

Carl Mørck mi opravdu připadá jako komická a zároveň tragická postava z absurdního kusu. Nebo jako z nějakého pikareskního románu, který má v evropské literatuře velkou tradici?

Máte pravdu. Don Quijote a Sancho Panza.

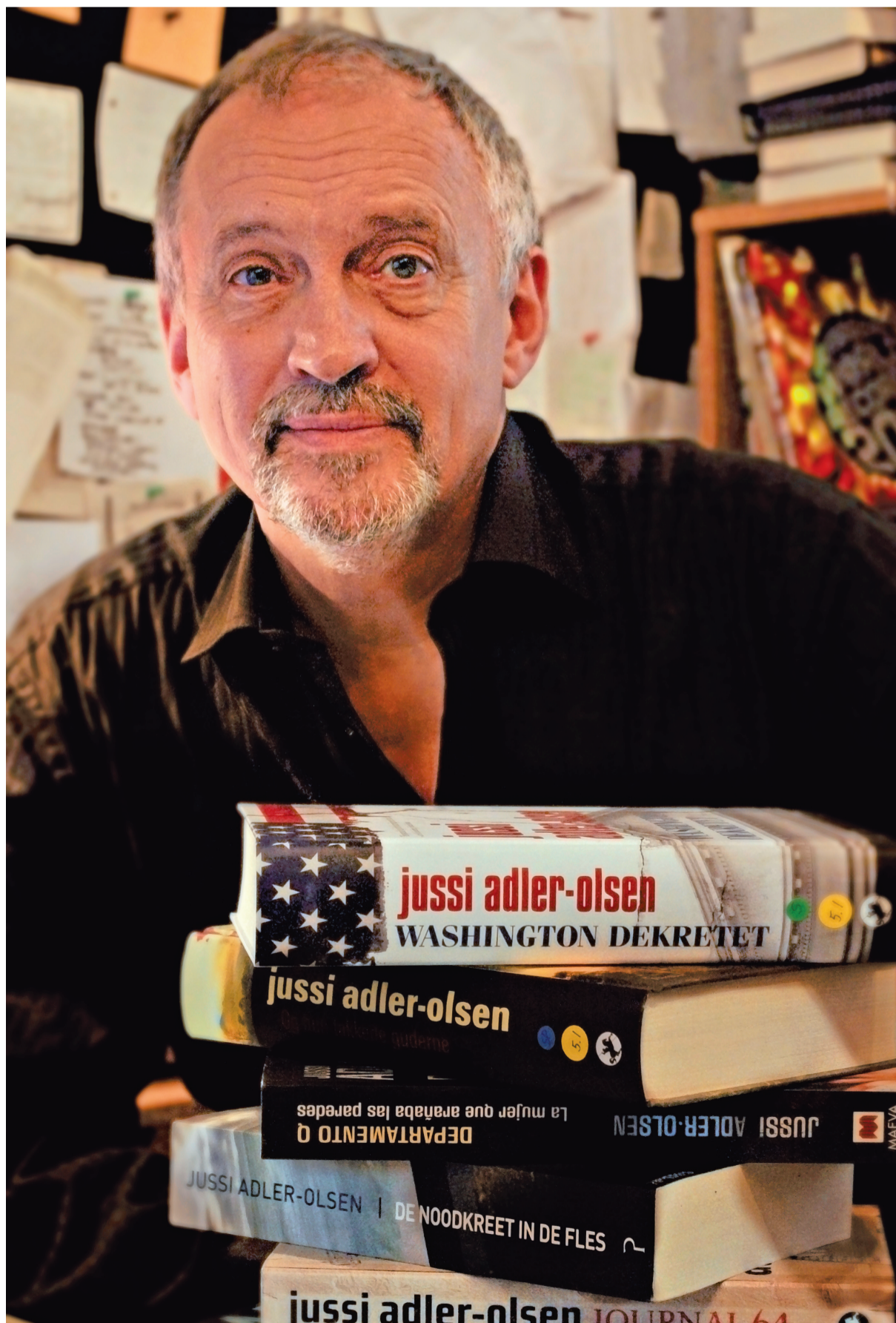
Opět pospolu?

Mørckovým Panzou je jeho asistent Hafez el-Assad...

V Zabijácích najdeme scénu, kdy Carl Mørck letí do Madridu, ta mi však připadá jako vystřižená z grotesky...

Vyjadřuje jen pocity, které má většina lidí... Vy se nebojíte létání?

Ne. Ale umím si představit, že lidé takový strach mají. Samotná cesta letadlem je však

Jussi Adler-Olsen se svými knihami

